tyató † **A:** 1394 ? *Chatho* [SZN.] (NytudÉrt. 68: 71); 1522 *Cÿatho* [SZN.] (MNyTK. 86: 72); 1657–1658 *tiatojának* (MonTME. 1: 228) **J:** 'török íródeák | türkischer Schreiber'

■ Szerbhorvát jövevényszó. | ⊜ Szbhv. *ćato*, *ćata* 'írnok' [< szbhv. (R.) *ćatip* 'ua.' < arab *kataba* 'ír']. 🕮 MNy. 5: 277; Kniezsa: SzlJsz. 537; TESz.; EWUng.

tyúk **A:** 1181/ *Tykod* [SZ.] [HN.]; *Tykud* [SZ.] [HN.] (Szentpétery: KritJ. 1: 43); 1198 *thuc* [SZN.] (ÓMOlv. 63); 1325 *Tyuk* [SZN.] (OklSz.); 1372 u./ *tyk*monat (JókK. 105); 1708 *Tik*, *Tyúk* (Pápai Páriz: Dict.); 1747 *tyok* tojást (MNy. 59: 238); NYJ. *tilk* (MTsz.) **J: 1.** 1181/ 'egy fajta házi szárnyas | Huhn' # (↑); **2.** 1181/ ? 'ennek nőstény e | Henne' # (↑), 1372 u./ 'ua.' (↑); **3.** 1879 'nő, lány ⟨pejoratív⟩ | Frau, Mädchen ⟨pejor.⟩' (NSz.); **4.** 1897 'ki nem pattogzott v. pattogatott kukorica | ungerösteter Mais' (MTsz.) **Sz: ~os** († 1109) [1295 k.] *Ticus* [HN.] (Györffy: DHA. 379) | **~ász** 1461 *Thykaz* [SZN.] (OklSz.)

■ Jövevényszó egy csuvasos típusú ótörök nyelvből. | ⊜ Csuv. *čə̂χə̂*; ujg. *taqïγu*; csag. *taγuk*: 'tyúk' [tisztázatlan eredetű]. ≋ Megfelelői a mongolban és a mandzsu-tunguz nyelvekben is megtalálhatók. ⌂ A magyarba átkerült alak a **tïγuq* lehetett. A feltételezett alak első szótagbeli *ï* hangja a többi török adat *a* hangjával szemben csuvasos típusú előzményre mutat; vö. →*ír*[1], →*tinó* stb. A szó belseji *γ* a magyarban kiesett; vö. →*gyúr*, →*szór* stb. Az *iu* hangkapcsolat *i*-je egyfelől a *t* palatalizációját (*tyúk* alak), másfelől a diftonguson át, egy hosszú *í*-t eredményezett. Az eredeti 1. és 2. jelentés kapcsolatához vö. →*tehén*; a 2. jelentésből kialakult 3. jelentéshez vö. →*liba*; a 4. jelentéshez vö. →*kakas*.

🕮 MNy. 3: 364; TESz.; Ligeti: TörK. 442; EWUng. • Vö. *fiastyúk*, *gór-*, *gyöngytyúk*, *tyúkszem*[1], *tyúkszem*[2]

***tyúkszem*[1]** **A:** 1532 *chÿkzem* [ɔ: *thÿkzem*] (ItK. 87: 662); 1577 k. *Tÿkʒe̊m* (OrvK. 51); 1604 *Tyukſʒem* fű (Szenczi Molnár: Dict. *Córchoron* a.) **J: 1.** 1532 'a kankalinfélék családjába tartozó, mezőn, vetés közt, kertben gyomként tenyésző, egynyári növény, tikszem | Gauchheil (Anagallis)' (↑); **2.** 1878 'tavaszi hérics | Adonisröschen (Adonis aestivalis)'

■ Összetett szó. | ⌂ A →*tyúk* + →*szem* összetételi tagokból keletkezett jelöletlen, birtokosi alárendeléssel. A megnevezés arra vezethető vissza, hogy ennek a kankalinfélének a termése alakilag a tyúk szeméhez hasonlít. A 2. jelentés metafora. ⊙ A szó elsősorban a botanikai szaknyelvben él.

🕮 TESz.; EWUng. • Vö. *szem*, *tyúk*

***tyúkszem*[2]** **A:** 1585 *tyuk szo̊m* (Cal. 185); 1690/ *tyúkszemnek* (Magyary-Kossa: OrvEml. 2: 314) **J:** 'a talpon, a lábujjakon (esetleg a kézen) keletkező, gyakran fájdalmas bőrkeményedés | Hühnerauge'

■ Latin mintára keletkezett tükörszó, összetett szó. | ⊜ Vö. lat. *oculus pullinus* 'tyúkszem'. ⌂ A megnevezés e kerek bőrkeményedés és a tyúk szemének alakja közti hasonlóságon nyugszik. ≋ Megfelelői: ném. *Hühnerauge*; fr. *œil de poule*; ol. *occhio pollino*: 'fájdalmas bőrkeményedés, szarumegvastagodás'. ⌂ A magyarban: →*tyúk* + →*szem* összetételi tagokból áll. Az orvosi szaknyelvből terjedt el.

🕮 TESz.; EWUng. • Vö. *szem*, *tyúk*